

N:o 79.

Ank. till Riksd. kansli den 3 maj 1898 kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion angående inskränkning i aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å landet.

Uti en inom Andra Kammaren väckt och derifrån till lagutskottet hänvisad motion, n:o 20, anför herr *Akerlund*:

»Riksdagen har i skrifvelse af den 11 maj 1894 anhållit, det Kongl. Maj:t måtte låta utreda, i hvilken mån bolags förvärf af jordegendom inom våra norra län bidragit till de sjelfständiga jordbrukarnas minskning, samt att Kongl. Maj:t täcktes framlägga förslag till åtgärder, som kunna påkallas för bibehållandet af den sjelfegande allmogen inom samma trakter, och man eger ju därför förhoppning, att Kongl. Maj:t fortast möjligt skall förelägga Riksdagen förslag till de åtgärder för ändamålet, hvilka numera äro möjliga. Men ringa utsigt lär finnas, att statsmagternas alla bemödanden för vare sig den sjelfegande jordbrukande befolkningens bibehållande eller förökning inom våra norra län skola krönas med framgång, så länge det mäktiga hinder emot hvarje verklig förbättring af till-

ståndet der uppe, nemligen fastighetsaktiebolagsväldet, fortfar att gripa omkring sig. Ifrågavarande aktiebolags städse tilltagande magt gifver för visso anledning till berättigade farhågor i flera afseenden, och då jag vågar hysa förhoppning derom, att statsmagterna vida kraftigare än hittills skola söka främja den mindre jordbrukareklassens tillväxt, samt anser, att med eganderätt till jordegendom äfven bör följa personligt ansvar, och då jag håller på lagbudet, det utländsk undersåte, som icke erhållit svensk medborgarrätt, icke är berättigad att utan Kongl. Maj:ts tillstånd förvärfva och besitta fast egendom i riket, må det ursäktas mig, att jag vågar taga Riksdagens uppmärksamhet i anspråk för de sociala och måhända äfven politiska faror, hvilka helt visst äro förknippade med ifrågavarande affärsverksamhet å vår landsbygd.

Aktiebolagsinstitutionen har alldeles icke fört utvecklingen fram mot det med århundradets frihetssträfvanden enligt uppgift åsyftade målet: proletariats minskning och de sjelfständiga medborgarklassernas ökning inom samhällena, utan tvärt om verkat i alldeles motsatt riktning, i det den genom samlade kapital skapade storindustrien förlamat eller alldeles krossat den mindre industrien och handtverkerierna, hvarigenom ock betydlig inskränkning i de personliga arbetsgifvarens antal uppstått, och allt större arbetareskaror hopats på några fåtal platser för utförande af arbeten åt nära nog oansvarige och okände arbetsgifvare, hvarjemte samma institution i hög grad möjliggjort en massa mer eller mindre sunda och redbara affärer, hvarigenom kapitalen samlats på allt färre händer. Men då densamma ändock utgjort den kanske förnämsta driffjedern för vår tids storartade utveckling i fråga om industri, kommunikationer o. d., samt blifvit nära nog oundgänglig vid sådana företags avvägbringande af större omfattning, och då den ej, tillämpad för sådana ändamål, så för all framtid kan klafbinda allt och alla inom stora delar af landet, som de aktiebolag, hvilka ega större jordegendomar, lär man nödgas finna sig deruti, att aktiebolag komma att finnas och nybildas för idkande af industriell rörelse, kommunikationsleders avvägbringande och trafikerande och dylikt. Deremot synes mig aktiebolags rätt till besittning och förvärf af jordegendom af större omfattning innebära så ytterst betänkliga faror för svenska folkets framtida väl och oberoende af främmande inflytande, att densamma åtminstone ej borde få tillgodonjutas utan föregången pröfning af rådande förhållanden och Kongl. Maj:ts derefter för hvarje särskildt fall dertill lemnade medgifvande, samt i regeln endast till den omfattning, som finnes erforderlig till byggnadstomter för industriell verksamhet, kommunikationsleder, upplagsplatser och dylikt, ty just såsom innehafvare af större jordegendomar blifva aktiebolagen, särskildt för ett litet och svagt land

som vårt, så synnerligen farliga genom sin kosmopolitiska karakter och permanens eller deras egenskap att ega bestånd långt utöfver en generations lifslängd.

Visserligen hafva icke endast aktiebolag, utan äfven enskilda personer och firmor täflat om att fränhända allmogen i våra egentliga skogsprovinser dess reelaste tillgångar: skogarne, men tvifvelsutän kan man våga påstå, att det varit dessa bolag, hvilka gått i spetsen för att afhända samma allmoge dess hemman och dermed dess sjelfständighet, helt visst i afsigt att behålla hvad de kommit öfver för all framtid, och den sorgliga gång utvecklingen i följd deraf tagit inom stora delar af orterna norr om Venern och Mälaren, nemligen att större delen af den förutvarande arbetssamma, förnöjda, varmt fosterländska och jemförelsevis lyckliga allmokeklassen i dessa gamla svenska landsbygder inom några få årtionden nedsjunkit till i bästa fall arrendatorer och hufvudsakligen till vanliga daglönare, kan väl icke stämma väl öfverens med den utveckling, vår tid kräfver. Och ehuru säkerligen skogsafverkningen der icke skulle hafva forcerats så, som under senare årtionden varit fallet, derest icke mäktiga korsortier omhändertagit densamma, samt derför ock inbringat mindre, än den nu gjort, torde tvifvelsutän kunna ifrågasättas, huruvida icke vårt land skulle haft vida större och varaktigare gagn deraf, att dessa landskaps skogar och jordbruk i allmänhet qvarblifvit i allmogens ego och denna lemnats erforderligt bistånd för flottleders iordningställande m. m., då den allt framgent kunnat genom hufvudsakligen eget arbete tillgodogöra sig ständiga skogsinkomster och dymedelst förblifvit i stånd att förkofra sina jordbruk, bryta bygd i våra ödemarker och föra ett jemförelsevis lyckligt lif i egna hem, än det vi vunnit genom de storartade företag, hvarigenom denna allmoge allt för ofta nödgats sälla sig till det stora arbetareproletariat, hvilket jemte några förvaltare, köpmän och tjenstemän tyckes komma att inom kort nära nog uteslutande utgöra befolkningen inom stora delar af ifrågavarande landskap.

Jag vågar hysa någon förhoppning derom, att allvarliga bemödanden från statsmagternas sida att främja tillväxten af antalet sjelfegande jordbrukare, äfven inom våra egentliga skogslandskap, nog skulle krönas med framgång uti de orter, hvarest fastighetsaktiebolag icke hunnit tillskansa sig stora områden, men å andra sidan fruktar jag, att, der så är fallet, alla bemödanden i det afseendet skola visa sig fåfänga, ty ifrågavarande bolag äro ju tillförsäkrade eganderätt till sina gods för all framtid, och numera äro så många utländska undersåtar intressenter i desamma, att vi skulle komma att stå oss slätt, derest vi till landets båtnad sökte åvägbringa ändringar uti de förmåner, hvilka varit och äro dem tillförsäkrade.

Allt tyder ock derpå, att, derest aktiebolags förvärf af jordegendom i riket icke snart hejdas af statsmagterna, dessa bolag, efter hand som jordvärdet aftager och räntefoten sjunker, vida mera, än hittills varit fallet, skola sträcka sina långa armar vidt utöfver Norrlands, Dalarnes och Vermlands gränser och äfven der föröda den fria allmogen. Vi se ju, huru Kongl. Maj:t litet emellan under senaste tid fastställt den ena bolagsordningen efter den andra för betydliga fastighetsaktiebolag inom olika delar af landet.

I mellersta och södra delarne af vårt land har helt säkert ganska allmänt antagits, att den nya lagen om egostyckning, hemmansklyfning och jordafsöndring skulle vara egnad att delvis häfva de missförhållanden, som aktiebolags, bolags och firmors förvärf af allmogens hemman och skogar i våra norra län förorsakat, hvarför man der förvånades öfver den välvilja, hvarmed denna lag emottogs af målsmän för trävarurörelsen derstädes så väl som ock af tidningar, hvilka tyckas stå denna rörelse nära. Ledsamt nog har jag först sent omsider fått anledning förmoda, det välviljan mot den nya lagen i allmänhet icke just härrörde från önskan att inom de orter, hvarest trävarurörelsen slagit under sig nära nog all jord, som tillhörde enskilde, åter se ett fritt och burget bondestånd uppkomma, utan fast hellre deraf, att lagen i fråga dels är egnad att mildra den ovilja, hvarmed skogsbolagens tilltagande välde numera åses, dels, såsom jag af aktade, opartiske män från Norrland blifvit påvisad, i stället för att främja hvad med densamma särskildt för Norrland åsyftats, eller botandet i någon mån af de skador, ett mer än femtioårigt utrotningsarbete mot dessa bygders allmoge förorsakat, säkerligen skall komma att verka i rakt motsatt riktning. I följd af den nya lagen komma nemligen spekulanter på den qvarvarande allmogens egendomar i den ytterst angenäma ställningen att kunna *utan omvägar* erbjuda de utsedda offren att behålla hemmanens inegor och möjligen någon för skogsköparen obehöffig betesmark, hvilka fördelar jemte en god del kontanter för den sålda skogsmarken helt visst skola hafva till följd, att många af de i närheten af eller inom skogsbolagens egovälden qvarvarande hemmansegare, hvilka tillförene alldeles icke tänkt på att afyttra sina reelaste tillgångar: skogar och betesmarker, komma att gå i fällan, utan att betänka huru lätt de erhållna penningarne gå dem ur händerna, eller huru hardt när omöjligt det är att der uppe vara oberoende jordbrukare utan skog till afsalu. När så är förhållandet, synes det mig så mycket angelägnare att stäffa fastighetsaktiebolagens tillväxt, och väl vore äfven, derest bolag och firmor, hvilka ganska visst verkat i samma olyckliga riktning inom våra norra

län som aktiebolagen, ginge litet varsammare till väga mot småbönderna deruppe, än hvad kanske ofta hittills varit fallet, men den faran är åtminstone icke till finnandes i fråga om dem tillhörig jordegendom, att densamma, såsom det kan vara fallet med aktiebolags gods, nära nog kan anses fränhänd Sveriges folk för all framtid, ty firmor och bolag upplösas ju ganska lätt, hvarvid deras jordegendom byter egare.

Att inom våra skogsprovinser tillfällen beredas för arbetare att kunna förvärfva egna hem å sådana platser, der rikliga arbetstillfällen finnas, är ju lika viktigt, som att sådant sker i öfriga delar af landet, och för detta ändamål lär den nya lagen helt visst komma att visa sig gagnelig. Men, i likhet med Konungens befallningshafvande i Norrbottens län, vågar jag antaga, att skogsaktiebolagen skola finna med sin fördel förenligt att för all framtid söka från odling och kultur undanhålla de ofantliga odlingsbara områden, hvilka i allmänhet äro till finnandes inom deras egovälden. Skulle likväl några försäljningar af odlingsmarker från sådana bolags gods ifrågakomma uppe i våra nordligaste län, håller jag före, att dylika jordupplåtelser, såsom helt visst blifvande i saknad af all skogstillgång för afsalu och tillräckliga beten, lika litet skola gynna tillväxten af en sjelfständig hemmansegareklass derstädes, i stånd att föra en dräglig tillvaro, som om staten i och för främjande af detta viktiga ändamål upplåter odlingsbara jordbitar utan skog öfver husbehof och utan beten till hugade spekulanter, ty beröfvad möjligheten att erhålla del af hvad naturen sjelf anvisat våra norra provinser allmoge till ersättning för ett kärt klimat och en mången gång otacksam jord, nemligen delaktighet i dervarande skogstillgångar, skall en sådan sjelfegande befolkning inuti landet långt från arbetscentra icke blifva annat än ett bofast proletariat, och bunden som den vore af hem och familj, skulle den blifva vida sämre lottad än s. k. lösa arbetare, samt helt underkastad närmaste skogsegare för hvad den för sin utkomst komme att behöfva utöfver hvad jordbruket der uppe kunde afkasta.

Men utom den sociala och — i fråga om jordbruket — ekonomiska tillbakagång, som följt de flesta skogsaktiebolag i spåren, finnes ett annat kanske ännu viktigare skäl emot deras jordförvärf i riket, nemligen det, att stora områden af Sveriges jord, utan att vi kunnat hålla någon kontroll deröfver, redan öfvergått till utländingar och än mera när som helst kan blifva utländsk egendom, om ock bolagen fortfarande kallas svenska. Man bör nog icke ställa sig likgiltig emot det oerhörda inflytande på så väl politiska som kommunala val och angelägenheter, utländingar såsom jordegare i stor skala kunna utöfva i ett så litet och svagt land som vårt; det är ju ock bekant, att vi redan mer än en gång måst »stoppa pipan i

säcken», fastän vi ostridigt haft rätten på vår sida, i tvister med stormagters undersåtar, som här i riket drifvit rörelse.

Vi offra årligen stora summor för att kunna förhindra fiendens inträngande i landet, men åse på samma gång med största lugn, huru allt större sträckor af Sveriges jord, hvilken ju ändock utgör *sjelfva grunden* för vår tillvaro som fri stat, måhända för all framtid fränhändas Sveriges folk och öfvergå till juridiska personer, hvilka ju kunna utgöras af affärsmän, tillhöriga hvilken nation som helst. Kan sådant vara välbetänt?»

Ehuru motionären väl visste, att mer än ett ganska talande skäl kunde anföras för bibehållande af aktiebolags rätt att förvärfva och besitta jordegendom, skäl hvilka dock, huru giltiga de än förefölle, enligt motionärens mening icke kunde i någon mån motväga de faror för vår sociala utveckling och vårt oberoende, hvilka syntes motionären förenade med aktiebolags ständigt ökade förvärf af jordegendom, hemställer motionären, med stöd af hvad han i saken anført, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t vid den utredning, hvarom Riksdagen i sin skrifvelse n:o 119 af den 11 maj 1894 hemställt, särskildt täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke, till tryggande af vårt lands sunda utveckling och vårt oberoende af främmande inflytande, inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å vår landsbygd finnes erforderlig, och att, derest Kongl. Maj:t pröfvar så vara fallet, Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och förelägga Riksdagen förslag till lagstiftning härför.

Uti 1894 års riksdags, af motionären omförmälda skrifvelse anhöll Riksdagen — som ansåg, att det skadliga inflytandet i sedligt, rättsligt, politiskt och ekonomiskt hänseende deraf, att den sjelfegande allmogen i vidsträckta delar af vårt land nedsjönke till den osäkra och osjelfständiga ställningen af bolagsunderlydande, låge i öppen dag — att Kongl. Maj:t ville låta infordra och för Riksdagen framlägga uppgift på jordbruksfastighet, som af bolag egdes i de delar af vårt land, der skogsafverkning i mer betydande utsträckning förekomme, äfvensom statistiska uppgifter utvisande tillväxten af denna bolagegendom och den sjelfegande jordbrukareklassens deraf orsakade förminskning, samt att Kongl. Maj:t måtte för så vidt de inhemtade upplysningarne sådant föranledde, för Riksdagen föreslå de åtgärder, som för bibehållande af en sjelfegande jordbrukarebefolkning i samma trakter kunde anses af förhållandena påkallade. En dylik utredning beträffande förhållandena i Norrland och Dalarne har också

egt rum, och Riksdagen lärer sålunda utan någon vidare skrifvelse kunna förvänta, att Kongl. Maj:t förelägger Riksdagen förslag till sådana åtgärder, hvartill denna utredning anses föranleda.

Då motionären nu, i hufvudsakligen samma syfte som af 1894 års Riksdag med dess skrifvelse afsågs, ifrågasätter en allmän begränsning af aktiebolags rätt att förvärfva fast egendom inom hela landet, torde utskottet alltså kunna inskränka sin pröfning af denna framställning till hvad angår förhållandena inom mellersta och södra Sverige.

Om man kan hålla för visst, att bolags förvärf af fast egendom i större skala i de nordligare delarne af landet, der bolagens inköp af fastigheter hufvudsakligen afsett att i och för skogsafverkning och ett rationellt bedrifvande af skogsskötsel förvärfva större fastighetskomplexer, verkat till en afsevärd minskning af den sjelfegande och oberoende allmogeklassen, helst bolagen dervid, åtminstone hittills, plägat inköpa ej blott skogsmark utan äfven hemmanens inegor, så är det alldeles icke gifvet, att bolags förvärf af fast egendom i andra syften och i andra delar af riket har samma missförhållande till följd; utskottet tror snarare, att det praktiskt visat sig, att så icke är förhållandet. Aktiebolags förvärf af fastigheter torde nemligen, utom landets nordliga delar, mera sällan afse allmogens hemman utan i allmänhet afse större egendomar i och för bruksdrift eller annan industriell rörelse samt någon gång äfven för bedrifvande af jordbruk i större skala; och om man icke underskattar betydelsen för landets utveckling af aktiebolagens verksamhet öfverhufvud och besinnar, att i många fall arten af denna verksamhet gör det nödvändigt för vederbörande bolag att förvärfva fast egendom i större utsträckning, så måste man anse, att de öfverklagade olägenheterna böra vara synnerligen afsevärda och — om icke redan förefintliga — på nära håll hotande, om mot dem skall användas en lagstiftning af så ingripande beskaffenhet som den af motionären föreslagna. Någon utredning i sådant hänseende har motionären emellertid icke lemnat, och de uppgifter om inköp af en del jord för sockerfabrikernas räkning i södra delen af landet, hvilka delgifvits utskottet, synes ej vara af beskaffenhet att föranleda någon berättigad oro. Någon allmännare klagan öfver rådande missförhållanden härutinnan har heller icke försports. Då så är, och då utskottet är af den mening, att man under nuvarande förhållanden icke kan hysa någon synnerlig farhåga för att aktiebolags förvärf af allmogehemman inom den närmare tiden skall vinna någon nämnvärd utsträckning, så finner utskottet så mycket mindre skäl att tillstyrka Riksdagen att för närvarande låta motionärens förslag till någon sin åtgärd föranleda, som utskottet är öfvertygad om, att, särskildt i anledning af 1894 års riksdags ofvan omförmälda skrifvelse, Kongl. Maj:t har sin uppmärksamhet

så rigtad på hithörande förhållanden, att lämpliga åtgärder, om så skulle blifva behöfligt, kunna i tid vidtagas.

Af hvad utskottet sålunda anført föränlåtes utskottet hemställa,

att förevarande motion icke må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 3 maj 1898.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservation

af herrar *F. Andersson, P. G. Petersson, J. Anderson, Nilsson, Redelius, Jönsson och E. Svensson*, hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen.

Herrar *Husberg, Rudebeck och Ohlsson* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.